

ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXVII/1—4

БЕОГРАД
2006

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXVII

Св. 1–4 (2006)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

Поводом једног питања постављеног 1936. године у <i>Нашем језику</i> (МИЛКА ИВИЋ)	1
Необразложени изузетак „млазњак“ (МИЛАН ШИПКА)	5
Глаголи говорења у функцији метајезичких модификатора (СТАНА РИСТИЋ)	15
О судбини „пределних речи“ — Размишљања о једном Стеријном лексикографском прилогу (ВАСА ПАВКОВИЋ)	25
Перифрастични предикат у новинским насловима (ИВАНА КОЊИК)	33
Неколико напомена о тзв. посесивном перфекту у српском језику (МОТОКИ НОМАЋИ)	43
Суфикси за грађење ктетика (од ојконима у Војводини) (МАРИЈАН ЈЕЛИЋ)	53

П р и к а з и

Српски језик у нормативном огледалу (МАРИНА НИКОЛИЋ)	66
Ристо Милићевић, Херцеговачка презимена (АСИМ ПЕЦО)	73
Милан Шипка, Језик и политика (ПРЕДРАГ ПИПЕР)	77
Стана Ристић, Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма (НЕНАД ИВАНОВИЋ)	81
Марта Бјелетић, Исковрнути глаголи (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ)	89
Уз један важан славистички јубилеј у Србији, <i>Славистика</i> , Књига X (СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ)	93
Семантичко-деривациони речник, Свеска 2: Човек — унутрашњи органи и ткива психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство (ИВАНА КОЊИК)	98
Јелица Стојановић, Драга Бојовић, <i>Српски језик између истине и обмане</i> , (Социо)лингвистичка анализа стања у Црној Гори (СТАНА РИСТИЋ)	103

МИЛКА ИВИЋ
(САНУ, Београд)

ПОВОДОМ ЈЕДНОГ ПИТАЊА ПОСТАВЉЕНОГ 1936. ГОДИНЕ У НАШЕМ ЈЕЗИКУ

Ово излагање пред собом има два циља. Први је да отклони досадашњу необавештеност и стручне, и шире културне јавности о чињеници да се у српском језику Карађорђевих и Вукових времена изразима устројеним од лексичке датости *вољ-* исказивао, поред податка о пориву хтења, и податак о осећању задовољства. Други циљ је да се укаже на разлоге због којих је описана лексичко-семантичка ситуација ондашњем језику била доступна, а актуелном стандардном српском није.

Кључне речи: питање постављено 1936. године: *драговољац* или *добровољац*?; *драговољно* у значењу 'са задовољством'; *вољан* у значењу 'радостан'; *вољно* у значењу 'с радошћу'; некадашњи ментални обухват појма исказаног лексичким ентитетом *вољ-*; савремени ментални обухват појма исказаног лексичким ентитетом *вољ-*; когнитивистички образложен принцип еволутивних лексичких промена; српска језичка факта потврђују валидност тог принципа.

Године 1936, на страницама 206–217 седме свеске *Нашег језика*, објављен је одговор Д. Паунова на питање које је, у бањалучком часопису *Развитак*, поставио извесни Ј. З.: да ли је исправније рећи *драговољац* или *добровољац*? Постављајући га, Ј. З. је изнео следећи податак: „У нас се у народу говори 'драге воље' и 'драговољац'. Истом од рата се чује 'добре воље' и 'добровољац'“ (ор. cit., стр. 207). У свом одговору Паунов је прво упозорио све заинтересоване на чињеницу да „свуда у Вуковим дјелима налазимо 'драговољан', 'драговољно', никад 'добровољан', 'добровољно' ...“, док, с друге стране, „Ђ. Даничић ... има и једну и другу ријеч у значењима потпуно истовјетним“, а затим је изнео уверљиве разлоге због којих се он лично опредељује за избор израза *добровољац*: „Човјек нешто ради добровољно, не силом, али не чини то можда радо, с веселим срцем. Не чини то *драге воље* него само *добровољно*. То значење 'драговољно', 'драге воље', 'радо', примарније је, раширеније и заједничко за сав народ“ (ор. cit., стр. 208).

Оно, међутим, што ни Паунов ни његов „питач“ не помињу, а што је и те како вредно помена, јесте тај факат да, у времена која су обојица имала у виду изјашњавајући се о односу именичке лексеме са конститутивним обличким елементом *-вољац*, ни реч *воља*, ни тој речи примерене адјективне и адвербијалне изведенице, нису биле семанти-

зоване искључиво у смислу хтења, већ се њиховом употребом могло износити и обавештење о томе да је, у датом случају, посреди добро, позитивно расположење.

Такво чињенично стање адекватно потврђују собом бројни подаци сабрани у РСАНУ. Посебно нам ваља указати не само на тамо изнету констатацију о томе да је лексичкој јединици *воља* доступно и значење 'расположење, душевно стање (уопште или само у позитивном смислу)' него и на следеће стихове који су наведени под лексичком одредницом *вољан*: „Ти невољан сузе лијеш, | А ја вољан па се смијем“ (аутор — Јован Јовановић Змај); „И старим рукавом таре [ратар] знојно чело, | Гледајући вољан своје драго село“ (аутор — Алекса Шантић).

Будући да је у нашој стручној литератури изостао сваки посебнији осврт на ту некадашњу комплексну семантизованост именице *воља*, досада није било ни одговарајућих стручних увида у то да се значење 'са задовољством' исказивало некада речју *драговољно*. Ово што следи намењено је томе да се бар пропуст у односу на ту реч отклони.

Израз *драговољно* Вук није унео у прво издање свог Српског рјечника, док у друго јесте, бележећи при том да је том изразу доступно и значење 'gern, mit Vergnügen', а упечатљиву потврду те могућности да се обавештење 'са задовољством' веже управо за тај израз дају следећа два примера, од којих је први преузет из једног Карађорђевог, а други из једног Вуковог текста: „А толико разумео сам да сте драговољно разумели што смо вам писали“ (Први српски устанак 1977, стр. 362); „Стане молити посланике да би га изискали к себи, као за толмача и секретара, само да лепим и поштеним начином изиђе из Русије. Посланицима је таки човек управо требао, зато га драговољно изишту, и отишавши оданде с њиме, дођу у Петербург“ (Даница 1987, стр. 220).

Све што је досад излагано намеће собом једно питање које се никако не сме мимоилазити: у чему лежи објашњење те околности да је ондашњим Србима једна иста лексичка датост била једнако погодан изражајни избор за обелодањивање како семантике хтења, тако и податка о добром, ведром расположењу?

Објашњење је лако сагледиво. Наиме, у појмовну категорију човеку доступних расположења сврстава се и његова обузетост хтењем да нешто оствари, што је, у суштини, позитиван унутрашњи порив. Ондашњим Србима је, очигледно, једино важно било да коришћена лексичка датост обелодањује собом позитивну унутрашњу устројеност, а да ли ће та позитивна унутрашња устројеност бити оличена позитивним човековим хтењем да нешто оствари, или његовим осећањем задовољства, то је за њих било, у крајњој линији, ирелевантно.

Као што је наука одавно утврдила, спознајни обухвати који се догађају на менталном плану савремених људи другачији су по много чему од оних који су обликовали појмовни свет давнашњих генерација. Једна од најкоренитијих иновација освојених ходом времена оличена је у нашој данашњој нарастајућој потреби за тим да оперишемо са

што прецизније изнијансираним појмовима, које ћемо потом, на одговарајуће начине, пресликавати у језик. У складу с тим стањем ствари је и обављена процена нових генерација образованих Срба да су осећање задовољства и порив хтења две толико различите, толико међусобно инкомпатибилне појмовне датости, да их је немогуће исказивати истим лексичким средством. У исходу те процене именици *воља* и свим речима које су у етимолошкој вези с њом додељујемо данас, у стандардном језику, искључиво семантику хтења.

Описани развојни пут разматраних српских лексичких реалија биће свакако од интереса савременим, когнитивистички опредељеним, теоретичарима језика зато што се његовом оствареношћу најдиректније потврђује исправност њиховог тумачења еволутивних процеса на плану лексике.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Даница 1987:** Вук Стеф. Карацић, *Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834*, Београд: Просвета, 1987.
- Паунов 1936:** Д. Паунов, Не суд већ свједочење, *Наш језик* IV/7, Београд, 1936, 206–213.
- Први српски устанак 1977:** *Први српски устанак. Акџа и њисма на српском језику*, књ. I, 1804–1808, Београд: Просвета, 1977.
- РСАНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и умности, Београд.
- Српски рјечник 1852:** Вук Стеф. Карацић, *Српски рјечник (1852)*, Београд: Просвета, 1986.

S u m m a r y

Milka Ivić

REGARDING A QUESTION POSED IN *NAŠ JEZIK* OF YEAR 1936

This article has two purposes. The first is to call attention to the hitherto unnoticed fact that, in previous times, it was possible in Serbian to use an identical item, formally constituted by means of the lexical entity *volj-*, in order to express both the meaning of wish, and the meaning of pleasure. The second purpose of the article is to explain why such a situation was possible in Serbian of the remote past but not in Modern Standard Serbian.